

відбуватися тільки на полі культури. Саме шлях культури може виконувати магістральну функцію в діалозі. Сходинами на цьому шляху до єдності виступають згода, взаєморозуміння, довіра. Для досягнення довіри між окремими позапарламентськими опозиціями, групами можуть бути використані різні чинники: історія, національні пріоритети, державні інтереси, цінності культури, духовні орієнтири і т.п. Щоб реалізувати потенціал цих груп активісти змушені «спиратися на такі речі, як взаємодія, моральні обов'язки, відповідальність перед суспільством і довіра, які, в свою чергу, живуть традицією, а не раціональним розрахунком» [7, с. 29]. Це означає, що конструктивний діалог може розгортатися на підставах сепарації культурних цінностей різних груп позапарламентської опозиції. Сама процедура діалогу фіксує необхідність послідовних компромісів.

Позапарламентська опозиція отримує особливий резонансний вимір, коли в її лавах перебувають і визначають свою позицію люди максимального духовного авторитету і великого морального потенціалу. Смісл їхньої діяльності полягає не в тім, щоб вести за собою, а в тому щоб задавати напрям зрушень, обґрунтовувати сукупність духовних цінностей, які слід засвоїти заради свого майбутнього і своїх дітей. В українській дійсності людей такого масштабу було обмаль (В. Вернадський, М. Амосов, С. Кримський, Б. Ступка, А. Кузьменко), але вони втілювали зразки високої моралі, вірності ідеалам подвижництва. Їхнє «апостольське служіння» невід'ємне від блага країни та народу, тобто орієнтоване на добро долю майбутнім поколінням.

Особливість сучасних рис української дійсності полягає в тому, що загальна модель конфлікту трансформується в одночасну дію трьох хвиль, під впливом яких відбуваються важливі кроки позапарламентської опозиції.

Перша хвиля – наслідки військових подій на сході країни.

Друга хвиля – динамічні зрушення в парламенті, тобто взаємовідношення влади і парламентської опозиції.

Третю хвилю утворюють складні процеси в громадянському суспільстві. У контексті цих хвиль визначаються основні завдання позапарламентської опозиції як авангардного заgonу громадянського суспільства.

У першу чергу до таких завдань необхідно віднести:

1) всебічне узгодження позицій (політичних, культурних, моральних) науково-інтелектуальних та патріотичних сил;

2) об'єднання прогресивних груп громадянського суспільства навколо сучасної концепції економічних перетворень.

Отже позапарламентська опозиція в умовах системного конфлікту набуває різноманітних форм та здійснює кроки поступової інституалізації.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила / Е. Тоффлер. – К., 2003. – 254 с.
2. Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 431 с.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Хантингтон С. – М.: АСТ, 2003. – 576 с.

4. Исторична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посібник для вузів. – К.: Вища школа, 2002. – 430 с.

5. Винничук Н. Типологія політичних опозицій / Н. Винничук // Політичний менеджмент. – 2007. – №3. – С.51–55.

6. Шарп Д. От диктатуры к демократии. Концептуальные основы освобождения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/li8/sharp.html>

7. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма. – М.: АСТ, 2004. – 730 с.

References

1. Toffler E. Nova paradigma vlady. Znannja, bagatstvo, syla / E. Toffler. – K., 2003. – 254 s.

2. Politologija: Jenciklopedicheskij slovar' / Obshh. red. i sost. Ju. I. Aver'janov. – M.: Izd-vo Mosk. kommerch. un-ta, 1993. – 431 s.

3. Hantington S. Stolknovenie civilizacij / Hantington S. – M.: AST, 2003. – 576 s.

4. Istorychna nauka: terminologichnyj i ponjatijnyj dovidnyk: navch. posibnyk dlja vuziv. – K.: Vyshha shkola, 2002. – 430 s.

5. Vinnychuk N. Typologija politychnyh opozycij / N. Vinnychuk // Politychnyj menedzhment. – 2007. – №3. – S.51–55.

6. Sharp D. Ot diktatury k demokratii. Konceptual'nye osnovy osvobodzhenija [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psyfactor.org/li8/sharp.html>

7. Fukujama F. Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k procvetanju / F. Fukujama. – M.: AST, 2004. – 730 s.

Artishevskiy A. E., post-graduate student of the Department of Political Science and Public Administration of the Faculty of History, Eastern European National University Lesia Ukrainka (Ukraine, Lutsk), artishevskiy@avis.com.ua

Extra-parliamentary opposition within systemic conflict conditions

The article analyzes the peculiarities of conducting parliamentary opposition activities within a systemic conflict, shows its main typological characteristics, determines the role of opposition forces in civil society evolution, which fosters the institutionalization of extra-parliamentary opposition.

Keywords: extra-parliamentary opposition, conflict, national sovereignty, institutionalization.

* * *

УДК 321.323

Стадніченко Р. В.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
філософії та політології, Центральноукраїнський
державний педагогічний університет
ім. Володимира Винниченка (Україна,
Кропивницький), gileya.org.ua@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Автор системно аналізує проблему трансформації явища політичної участі в новітніх умовах постмодерної демократії. Теоретичними засадами дослідження стали роботи як українських, російських, так і західних вчених у сфері вивчення проблематики політичної участі у он-лайн та оф-лайн режимах. Автор ставить наступні задачі: 1) аналіз підходів до вивчення політичної участі як західними, так і вітчизняними авторами; 2) з'ясування причинно-наслідкових зв'язків трансформації політичної участі у глобалізованому світі; 3) виявлення маніпулятивного впливу сучасних форм політичної участі на громадянина. Значна увага у статті приділяється таким формам політичної участі як хактивізм та стріт-арт протест, що демонструють специфічну дію на свідомість виборця і все активніше застосовуються для боротьби з політичними опонентами. Автор робить висновок про трансформацію політичної участі сучасного індивіда як наслідку модернізації інформаційних технологій, що породжує нові форми групової інтеграції, ідентифікації та активності.

Ключові слова: політична участь, інформаційні (гуманітарні) технології, хактивізм, стріт-арт протест, політична свідомість, віртуальний простір, маніпуляція.

Вивчення проблеми трансформації політичної поведінки у постмодерному середовищі у різних дискурсах проводиться вже тривалий час. Вчені розглядають спектр різноманітних дотичних змінних, що

прямо впливають на означений процес трансформації і у відповідності до власних розвідок агрегують розмаїтий набір найважливіших елементів даного процесу. Так, на думку відомого дослідника М. Батхіна сучасна віртуалізація життя має ряд спільних рис з карнавальним життям періоду Середньовіччя. По-перше, віртуальність є тим самим життям, однак це життя виходить за межі буденних офіційних рамок та нагадує гру. По-друге, віртуальний світ також як і карнавал скасовує ієрархічні відносини і нівелює статусні відмінності співрозмовників. По-третє, як і у карнальному світі, найважливішим фактором є анонімність користувача, адже людина в мережі часто сприймається як певний набір масок [1].

Таким чином, поява мережі сприяла створенню нової моделі соціальної взаємодії, надаючи змогу тісно спілкуватися дистанційно в той час зберегти відчуття присутності, що не завжди вдається через брак часу в реальному житті і тому релевантна вимогам сучасної інформаційної епохи.

Разом зі стихійним розвитком Інтернету в наукових колах виникали різні суперечливі судження щодо новітньої моделі соціальної взаємодії. З одного боку існування громадських мереж замінює реальне спілкування режимом онлайн, яке не залежить від місцезнаходження користувачів. З іншої ж сторони, спостерігається ізоляція від зовнішнього світу, руйнується інститут сім'ї, що негативно впливає на здатність адаптуватися в умовах реального світу.

Німецький політолог Карл Дойч в 70–80-х роках ХХ століття відводив інформації провідне місце в системі функціонування політичної системи. Згідно його моделі всередині політичної системи існує безліч інформаційних потоків, що взаємодіють за допомогою формальних та неформальних комунікацій як між самими політичними суб'єктами так і між ними та громадськістю. Тобто, згідно даної моделі політичне життя залежить від функціонування комунікативних механізмів [2].

Сьогодні ж політична участь та активність багато в чому детермінується розвитком новітніх технологій, тому традиційний інститут демократії модернізується в більш новітній інститут – мережевої інтернет демократії. Різниця між ними в тому, що окрім загального, рівного, таємного права голосу до другої додається ще й можливість самостійно представляти свої інтереси та погляди, без посередників впливати на управлінські рішення.

Починаючи з 2004-го року, на думку експерта соціологічної служби Центру Разумкова Михайла Міщенко, ЗМІ стали відносно вільними і тепер висвітлюють найрізноманітніші події, особисте життя політиків, у тому числі і про випадки перевищення своїх повноважень. Високий рівень довіри тому, що ЗМІ вважаються інституцією, що надає достовірну інформацію та сприяє прозорості політичного процесу та демократизації суспільства [3].

Український дослідник Е. Клюєнко відзначає також відсутність одностайного і конвенційного тлумачення у науковому середовищі самого явища політичної участі. Дослідник наголошує на тому, що канонізованого терміну не існує як у вітчизняній науці, так і в зарубіжній. Однак, він наголошує та тому, що

це природна ситуація, оскільки динаміка розвитку інформаційних процесів диктує потреби в безперервній трансформації політичної участі і по формі, і по суті [4, с. 62].

До прикладу, «Facebook», «Вконтакті», «Twitter» вже тривалий час використовуються політиками у всьому світі, як потужний та економний інформаційний ресурс, який сприяє прозорості, відкритості політики. Яскравим прикладом є Барак Обама, який в 2008-му році вдало використав можливості мережі для передвиборчої кампанії, популярні профілі на платформі «Facebook» вели майбутні французькі Президенти Ніколя Саркозі та Еммануель Макрон. З іншого боку, значна частина політичних аналітиків США вважають, що своєю перемогою на президентських виборах Дональд Трамп має завдячувати у першу чергу якісно проведеної передвиборчій кампанії у «Twitter».

Деяко інший вплив на політичну поведінку в мережі фіксується в Україні. Максим Саваневський як відомий медіаексперт зауважує, що «в українських політиків не вистачає волі бути відкритими, наприклад, підійти до виборця, поспілкуватися, не боятися почути, що він скаже. Насправді в Україні доволі багато політичних діячів, мерів обласних міст, присутніх в Інтернеті, але з них, можливо, десь 10–15 осіб реально не бояться спілкуватися з людьми. Вони спроможні відповісти на запитання, мають свою позицію, можуть відповісти що і чому зробили. Закритість – це те, що відрізняє нашу політику від західної» [5].

Закритість політики і незрозумілість політиків, на думку автора, провокують появу новітніх форм протесту, як способів пошуку результативних знарядь політичної поведінки. Такими знаряддями у ХХІ-му столітті, зокрема, стали хактивізм і стріт-арт протест.

Стріт-арт протест – оригінальне явище постмодерної демократії, воно активно вбирає всі тенденції, протиріччя і актуальні теми повсякденності інтерпретуючи їх власними художніми засобами. В популяризації та активізації стріт-арт протесту, Інтернет відіграв не останню роль. В ХХІ столітті протидія державі, владним структурам та транснаціональним корпораціям виходить на новий рівень. Мережа як спосіб комунікації, організації та рекрутизації активістів – стає новим, віртуальним простором, для генерації протестної діяльності. Наприклад, представники російського стріт-арт протесту, акцентують увагу в першу чергу на проблеми російської дійсності, в той же час Західні активісти реагують на глобальні проблеми. Всі види стріт-арт протесту, використовуються у повній мірі, не залежно від географічного положення, та культурно-етнічних характеристик активістів. Стріт-арт протест, як основна ідея об'єднує представників різних соціальних груп, даючи їм механізми для реалізації власного потенціалу, апелюючи до індивідуальності і тим самим руйнуючи принцип масовості традиційних форм протесту, відкидаючи «розчинення» індивіда у натовпі. Американський стріт-арт протест, як модель, що має більшу публіку та матеріальні засоби для вираження свого «я» переходить в розряд політичних технологій, які використовують владні структури. З'явившись з маси, окремі види стріт-арт протесту (флешмоби) повертаються до неї, у вигляді політичної маніпуляції.

Арабська весна яскравий приклад використання інтернет технологій та нових форм стріт-арт протесту, що вилились у масові демонстрації. В Росії стріт-арт у політичній площині не здатний активізувати маси, а лише викликає суперечки між симпатиками та опонентами таких акцій, які шокують та викликають невдоволення пересічного громадянина. В той же час існує парадокс – стріт-арт виникаючи як контркультура, зараз стає культурою, зі своєю історією, «гуру» та «іконами», а протестний настрій набуває комерційного характеру, як засіб існування окремих осіб, та груп, які здобуваючи популярність, збагачуються. Тобто наявні дві тенденції – стріт-арт протест, як протидія системі і як маркетинговий та технологічний хід у глобальній політико-економічній машині.

Феномен хактивізму дещо відмінний як за способом прояву, так і за методом впливу, а тому визначає трансформацію політичної поведінки інакше ніж стріт-арт протест.

Хактивізм являє собою поєднання масового політичного протесту за допомогою комп'ютерного злomu. Другий підхід розглядає хактивізм в контексті комп'ютерної безпеки, інформаційної війни, і кібертероризму. Хактивізм – це синтез соціальної активності і хакерства. Під хакерством мається на увазі експлуатація комп'ютерів за допомогою спеціального «хакерського» програмного забезпечення. Д. Деннінг виділяє чотири види хактивізму а саме: віртуальні «сидячі страйки» і блокади; бомбардування електронної пошти; веб-хакерство та комп'ютерні зломи; комп'ютерні віруси або черв'яки [6, с. 255].

Віртуальний сидячий страйк (демонстрація) або віртуальна блокада – це своєрідне «віртуальне» виконання фізичного страйку або блокади. В обох випадках мета полягає в тому, щоб привернути увагу до дій протестувальників та причин цих дій, за допомогою порушення нормального функціонування мережі та блокування доступу до послуг. Бомбардування електронної пошти. Відправити на пошту скриньку політика тисячу листів за допомогою автоматизованих інструментів може призвести до повного блокування електронної скриньки, і зробити неможливим отримання пошти. Веб-хакерство та комп'ютерні зломи. Зломи відбуваються для оприлюднення інформації, що є закритою від людей. Комп'ютерні віруси або черв'яки. Обидві форми вражають комп'ютер і поширюються по комп'ютерних мережах.

Наприклад, причиною втручання в діяльність державних сайтів та безпосередньої участі в протестних акціях стала офіційна заборона уряду Тунісу публікувати матеріали сайту WikiLeaks. Розуміючи дії уряду як порушення свободи слова «Анонімус» організували велику кількість DoS-атак на державні сайти Тунісу блокуючи їх. Наступним кроком хактивістів став злом сторінок користувачів Twitter та Facebook для поширення закликів до повалення влади, яка обмежує права та свободи громадян. Досить вагомою причиною підтримання цих акцій протесту молоддю був надзвичайно великий вплив Західних держав, який здійснювався насамперед через соціальні мережі, які в результаті стали одним з головних засобом успішної «революції».

Останніми роками, набув широкого розмаху і український національний хактивіський рух. На думку

автора, причинами утворення даного руху в нашій державі стали події на Майдані Незалежності, Анексія Росією АР Крим, а також початок бойових дій на Сході України. Найбільш активними хактивістськими групами виступають: «ІнформНапалм», «Миротворець» «Українські Кібер Війська». Також було створено на початку 2016 року Українського Кіберальянсу з представників різних хактивістських груп. До Кіберальянсу входять: FalconsFlame, Trinity, RUH8, КіберХунта. По суті, заснування Кіберальянсу вивело український хактивізм на рівень глобальної мережевої спільноти. Мета українських хактивістів протидіяти інформаційній війні РФ шляхом спростування інформації, та висвітлення об'єктивних фактів про події на території України, та доказ військової присутності російських військ на Сході держави.

Слід наголосити, що хактивізм є однією з новітніх та найефективніших форм протесту, яка дозволяє брати участь у вираженні своєї незгоди з політикою, відстоювати свої права та свободи, а також дозволяє уникати жертв серед протестувальників, адже вони відстоюють свої позиції анонімно.

На прикладі стріт-арт протесту і хактивізму ми бачимо наростаючі трансформаційні перетворення у змісті політичної участі, яка, особливо в контексті протестно-бунтувальної активності, стає віртуальним інструментом впливу з одного боку, і анонімною безвідповідальності – з іншого. На думку дослідниці Гарвардського університету П. Норріс, у сучасному світі змінилися форми політичної участі. Нові актори залучаються до нових форм вираження свого невдоволення щодо широкого спектру суспільно-політичних, економічних проблем. В ході дослідження, П. Норріс у своїй праці «Нове винайдення політичного активізму» зробила висновок, що «протестний активізм» є окремим виміром політичної участі [7, с. 19].

Ще одним варіантом, абсолютно стихійним та некерованим політичним істеблішментом, є присутність пародій партійних лідерів в гумористичних програмах. Все активніше на вітчизняному медіа-просторі виникають «аналогі» політичних лідерів та відомих громадських діячів, серед них найпопулярнішою є гумористична програма «95 квартал», що включає мультсеріал пародійного жанру «Казкова Русь». Такий жанр імітування з ціллю висміювання вважається художнім витвором, однак, зазвичай ефект пародіювання є неприємним для оригіналів.

Жанр політичного анекдоту залишається приналежним до політики тематично та функціонально. Вже у двадцятих роках ХХ століття, анекдот перетворився в поширений жанр повсякденної комунікації, особливо в колі антирадянської інтелектуальної еліти. З психологічної точки зору, анекдот слугував своєрідною емоційною «розрядкою», що послаблювало ідеологічний тиск, був способом виходу стихійного протесту народних мас.

Однак, з розвитком Інтернет-технологій анекдоти, пародії, та інші жарти є загальнодоступними, відкритий доступ забезпечує можливість для постійного оновлення, тому політичні анекдоти завжди залишаються актуальними.

Більшість сучасних сайтів передбачають наявність чатів, коментарів, які, зазвичай і є генераторами ідей

для анекдотів. Є. Курганов пише: «Кожного дня на соціальних сайтах Інтернету з'являються анекдоти, і це особливо нове явище в житті. Раніше анекдоти передавалися із вуст в уста, записувалися, фіксувалися в записниках, листах, тощо. І лише зараз, завдяки Інтернету доступ до анекдотів спростився. Характер поширення політичних анекдотів почав відповідати природі цього жанру гумору. Похорони анекдоту не відбулися, оскільки покійник виявився живим» [8, с. 59].

Одним із візуальних джерел інформації є карикатура, яка має яскраво виражену соціальну спрямованість. За допомогою гумору та іронії вона використовується для привернення уваги, а також дозволяє висміювати політичних діячів та проблеми суспільства.

Назва жанру походить від італійського слова «*caricatura*», що означає «перебільшувати». Говорячи про генеалогію даного жанру, варто зазначити, що перші карикатури вийшли з часів античності, популяризація жанру пов'язана з кризами суспільства, воєнними діями і революціями. Цілісної картини еволюції цього мистецького явища немає, адже здебільшого авторів робіт, які відрізнялися активною політичною позицією переслідували.

Історична цінність карикатур полягає в тому, що вони дозволяють отримати уявлення про думки та настрої людей у визначений історичний період, адже попри присутність вигаданих елементів, вони обов'язково повинні поєднуватися з реальними [9, с. 128].

Даний жанр покликаний маніпулювати громадською свідомістю щоб створити той чи інший образ політика, сформувати бажане ставлення до нього мас. Політична карикатура часто сприяє розвінчанню ретельно створюваних політичних міфів та іміджів, створюючи при цьому інші, не завжди вигідні самим державним діячам.

В ході дослідження виявилось, що політика в усьому світі віртуалізується, а політична боротьба продовжується у мережі (особливо гостро – у соц-мережах). Сьогодні, свідченням цього є переходи політичних діячів за увагою користувачів, за кількістю лайків та репостів. Так, як соціальні мережі займають друге місце у рейтингу відвідуваності після пошукових систем, це є найоптимальніший та найпотужніший інформаційно-пропагандистський засіб реалізації політичної практики.

Одночасно, розвиток Інтернету не сприяє легітимізації, демократизації політичних процесів завдяки доступності будь-якої політичної інформації для кожного користувача. Глибока криза легітимності, що простежується в усьому світі, лише поглиблюється завдяки глобальній мережі. Внаслідок прозорості політики в Інтернеті стихійно та неконтрольовано потрапляють компрометуючі матеріали, що поглиблюють недовіру до політиків породжуючи нове явище «політика скандалів».

Політичні протести у XXI ст. відбуваються в дусі епохи Постмодерну «головне не зміст, а форма». Антиформальність та анархічність, децентралізованість та спонтанність – усе це притаманне для епатажних акцій «Фемен», політичних флеш-мобів, тощо.

З розвитком Інтернету спостерігається падіння авторитету влади. Таким чином, місце універсального та об'єктивного суб'єкта, яким завжди виступала держава,

займають інші групові центри впливу, що направлені на протидію зазіханням аналогічних груп однодумців. М. Кастельс таке явище пов'язує із виникненням «влади ідентичностей», що складають ядро постмодерного суспільства.

Організатори зосереджені в основному на двох речах: підтвердити право протестуючих на протест («протест заради протесту») і збагачуючи свій досвід протесту привернути увагу якомога більшої кількості населення. У той час як у минулому головне у протесті було повідомлення, а успішність визначалася мірою впливу на політичний результат, то на сьогодні першочерговим завданням стає ступінь яскравості новини, її епатажності й естравагантності. Таким чином, новітні протести, оцінюються здебільшого по тому, як вони впливають на почуття протестувальника та який ажіотаж навколо акції створює «протест заради протесту».

Таким чином, політика набуває розважального, ігрового характеру дійства, що є специфікою постмодерну і зниженням ролі ціннісного мотивуючого начала політичної участі, затвердженням ігрового компоненту. Адже сам по собі характер інтернет-комунікації передбачає наявність ігрової матриці. Яскравим прикладом перетворення політичної сфери на жарт є активний розвиток мистецьких форм політичної участі, таких як політична карикатура та анекдот, жартівливі пісні та гуморески тощо. Разом з тим, у епоху постмодерної (електронної) демократії зростає роль та вага таких форм політичної участі, які не детерміновані ані результатом, ані замовним характером. Саме тому це, досить часто, призводить до спонтанності і некерованості інформаційного простору (в першу чергу в мережі інтернет). Політична участь при цьому набуває гротескного, випадкового і ангажованого характеру. Все вищесказане дозволяє також зробити прогноз про наростання трансформацій в межах існуючих, та зародження найближчим часом нових форм інкорпорації до політичної комунікації, поглиблення змін у самій природі політичної участі.

Список використаних джерел

1. Дорфман Д. В. Теория карнавала М. Бахтина в контексте коллективного бессознательного [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sibac.info/conf/philolog/xviii/30560>
2. Дойч К. Комунікативна теорія Карла Дойча [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biblio.royalwebhosting.net/informatio-nno-kiberneticheskaya-model.html>
3. Офіційний сайт Центру Разумкова / коментарі експертів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/pro-nas/spivrobotnyky/itemlist/user/21-mihaylomishenko>
4. Клюєнко Е. Політична участь: теорія, методологія і вимірювання із застосуванням методу шкалограмування по Гуттману // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – №4. – С.46–72.
5. Саваневський М. Український політичний інтернет: 2012 [Електронний ресурс] / М. Саваневський. – Режим доступу: <http://watcher.com.ua/2013/01/09/ukrayinskyu-politychnyy-internet-2012/>.
6. Denning D. E. Activism, Nactivism, and Cyberterrorism // Nautilus Institute. Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy, J. Arquilla and D. F. Ronfeld (eds). – 2001. – P.239–288.
7. Попович М. Матеріали круглого столу часопису / М. Попович // «Філософська думка». – 2009. – №2. – С.5–32.
8. Корнева Л. М. Про деякі типологічні риси українського анекдоту // Збірник наукових праць Полтавського держ. педагогічного університету ім. В. Г. Короленка: Філологічні науки. – 2009. – №3. – С.55–61.

9. Ковінько К. В. Жанр політичної карикатури: функціональні, дискурсивні та стилістичні особливості / К. В. Ковінько // Вісник ХНУ: Стилістика. – 2012. – №1003. – С.125–130.

References

1. Dorfman D. V. Teoriya karnavala M. Bahtina v kontekste kolektivnogo bezsoznatel'nogo [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <https://sibac.info/conf/philolog/xviii/30560>
2. Doytch K. Kommunikativna teoriya Karla Doytcha [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://biblio.royalwebhosting.net/informatsionno-kiberneticheskaya-model.html>
3. Ofitsiyniy sayt Centru Razumkova / komentari ekspertiv [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://razumkov.org.ua/pro-nas/spivrobitnyky/itemlist/user/21-mihaylomishtenko>
4. Klyuenko E. Politychna uchast': teoriya, metodologiya i vymiryuvannya iz zastosuvanniam metody shkalogramuvannya po Guttmanu // Socyologiya: teoriya, metody, marketing. – 2005. – №4. – С.46–72.
5. Savanevskiy M. Ukrayins'ky politychny internet: 2012 [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://watcher.com.ua/2013/01/09/ukrayinsky-politychnyy-internet-2012/>
6. Denning D. E. Activism, Hactivism, and Cyberterrorism // Nautilus Institute. Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy, J. Arquilla and D. F. Ronfeld (eds). – 2001. – P.239–288.
7. Popovych M. Materialy kruglogo stolu chasopysu / M. Popovych // «Philosophs'ka dumka». – 2009. – №2. – С.5–32.
8. Kornyeva L. M. pro deyaki typologichni rysy ukrayins'kogo anecdotu // Zbirnyk naukovykh prac' Poltav'skogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu im. V. G. Korolenka: Philologichni nauky. – 2009. – №3. – С.55–61.
9. Kovin'ko K. V. Zhanr politychnoyi karykatury: funktsional'ni, dyskursyvni ta stylistychni osoblyvosti // Visnyk HNU: Stylistyka. – 2012. – №1003. – С.125–130.

Stadnichenko R. V., Ph.D., assistant professor of the department of philosophy and political science Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Ukraine, Kropyvnytsky), gileya.org.ua@gmail.com

Transformation of political participation in postmodern democracy

In this article, the author examines the problem of transformation of the phenomenon of political participation in the conditions of postmodern democracy. Theoretical grounds for the research constituted the works of both Ukrainian, Russian and Western scholars in the field of studying the problems of political participation in on-line and off-line conditions. The author sets the following tasks: 1) to analyze the approaches to the study of political participation by both Western and domestic authors; 2) to elucidate the cause-effect relations of the transformation of political participation in a globalized world; 3) to reveal the manipulative influence of modern forms of political participation on a citizen. Considerable attention is paid to such forms of political participation as hactivism and street-art protest, which demonstrate a specific effect on voter consciousness and are used to compete with political opponents. The author makes a conclusion about the transformation of the political participation of the modern individual as a consequence of the advancement of information technologies, the one which generates new forms of group integration, identification and activity.

Keywords: political participation, information (humanitarian) technologies, hactivism, street art protest, political consciousness, virtual space, manipulation.

* * *

УДК 321.015+321.72+328.122+328.131+328.183+328.187+342.529

Панчак–Бялоблוצька Н. В.,
кандидат політичних наук, докторант Львівського
національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна), nadia.panczak@gmail.com

Уряди та урядові кабінети в парламентських демократіях: система агентських відносин делегування повноважень та відповідальності

Запропоновано концептуальне визначення таких понять, як уряд, урядовий кабінет, кабінет міністрів, парламентська демократія. Окреслено особливості парламентських демократій, визначено сутність і складові системи/ланцюга делегування повноважень та/або відповідальності у парламентських демократіях. Визначено місце уряду й урядового кабінету у системі агентських

відносин делегування повноважень і відповідальності в парламентських демократіях. Детерміновано вплив політичних партій на особливості політичного процесу в парламентських демократіях, на підставі чого з'ясовано, що магістральним типом урядових кабінетів у парламентських демократіях є партійні урядові кабінети. Обґрунтовано позицію, що в парламентських демократіях концентрація відносин агентів і принципалів відбувається навколо урядів, урядових кабінетів і кабінетів міністрів.

Ключові слова: уряд, урядовий кабінет, кабінет міністрів, парламентська демократія, агент, принципал, політична партія.

Сьогодні звикло виділяють два різновиди представницької демократії – парламентську і президентську [65]. У парламентській демократії більшість громадян вважає парламентський спосіб формування та відповідальності уряду й урядового кабінету (а також кабінету міністрів) легітимним інструментом та механізмом народного представництва. Натомість, у президентській демократії таким механізмом й інструментом відповідно є президентський спосіб формування та відповідальності уряду й урядового кабінету (а також кабінету міністрів). Але сама природа урядів та урядових кабінетів/кабінетів міністрів у президентській і парламентській демократіях є різною. Наприклад, у президентських демократіях уряди (адміністрації президентів) часто (й навіть традиційно) є структурами при главі держави, які не залежать чи залежать вкрай мало у своєму складі від партійної композиції парламентів. А тому переважно такі уряди є непартійними або їхній партійний склад має вторинне значення. Натомість, протилежна картина властива для урядів у парламентських демократіях, які звикло залежать від партійної композиції парламентів, а тому найчастіше є партійними. Це породжує цілий комплекс відмінностей у трактуванні ролі урядів та урядових кабінетів, а також їхнього місця у системі агентських відносин делегування повноважень та відповідальності як у парламентських, так і в президентських демократіях.

Але у межах представленого дослідження увагу сконцентровано винятково на урядах та урядових кабінетах/кабінетах міністрів у парламентських демократіях, бо дослідники традиційно вважають, що саме для парламентських демократій властиве «класичне» визначення уряду та урядового кабінету. Уряд – як системного «окреслення партій», які не голосують проти вотуму довіри з політичних позицій [9]; як «висхідного» продукту парламентських виборів [33, s. 264; 40, s. 264]; як сукупності головних політичних діячів, формально призначених главою держави, а практично обраних прем'єр-міністром за умови консультацій з парламентськими партіями, які мають право приймати рішення з усіх питань, які віднесені до їх компетенції конституцією чи іншим законодавством [25, s. 179; 39]; як джерела координації процесів вироблення політики зі сторони виконавчої влади [2; 3; 20; 53]; як системно-комплексного органу виконавчої влади, що складається із окремих органів виконавчої влади, зокрема прем'єр-міністра, окремих міністрів, кабінету/ради міністрів загалом тощо [1; 7; 13; 32; 38; 53]. А також урядового кабінету (інколи кабінету міністрів) – як «клубу міністрів» уряду [14, s. 200]; як форми/частини уряду, де прем'єр-міністр чи/та президент (залежно від системи правління) формують раду міністрів, доручаючи її членам очолити відповідні міністерства; як комітету, сформованого з числа найважливіших членів уряду, включаючи прем'єр-міністра і міністрів [4, s. 63; 6, s. 133; 12; 13; 16, s. 128; 23, s. 216; 66, s. 80]; як